Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)
(2022), 15(60), 3152-3181
Özgünlük kontrolü intihal.net Authenticity process
DOI No: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.54011
Makale türü: Araştırma makalesi **Article type:** Research article
Geliş tarihi 29.10.2021 Submitted date
Kabul tarihi 28.08.2022 Accepted date
Elektronik yayın tarihi 28.10.2022 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information
Salep, M. (2022). Salgın Hastalıklarla Mücadele Sürecinde Birinci Milli Tıp Kongresi'nin Toplanması, *Journal of History School*, 60, 3152-3181.

SALGIN HASTALIKLARLA MÜCADELE SÜRECİNDE BİRİNCİ MİLLİ TIP KONGRESİ'NİN TOPLANMASI

Mustafa SALEP[1]

Öz

Sağlık konusu, tarih boyunca önemini koruduğu gibi tıp bilimi de deney, tecrübe, bilgi birikimi ve paylaşımı ile gelişmiştir. Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde insanlığın karşılaştığı savaşlar ve hastalıklar çeşitli alanlarda tedbirler almayı zorunlu kılmıştır. Özellikle bulaşıcı hastalıklar, dönemin en önemli sorunları arasında yer almıştır. Hastalıkların hızla yayılması tabipleri mesleki örgütlenmeye yöneltmiş, birlikte çalışma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1-3 Eylül 1925 tarihlerinde Ankara'da toplanmış olan Birinci Milli Tıp Kongresi, meslek kongrelerinin ilki olmuştur. Bu makalede; katılımın oldukça fazla olduğu ve hükümet tarafından kuvvetle desteklenmiş olan Birinci Milli Tıp Kongresi'nin açılışı, toplantıda yapılan konuşmalar, sunulan bildiriler, salgın hastalıklar, dönemin sağlık koşulları değerlendirilmiştir. Türk tıp tarihi açısından Birinci Milli Tıp Kongresi önemli bir yere sahiptir. Kongrede tabiplere asli görevleri yanında toplumsal sorumluluklar verilmesi, meslek sahiplerine duyulan güven açısından önemlidir. Seçkin tıp bilim insanlarının farklı birçok konuda bildiriler sunmuş olmaları, tıbbi bilgi birikimine katkı sağlamıştır. Bu Kongre aynı zamanda, sonraki kongrelere kaynak oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: 1925, Milli Tıp Kongresi, Salgın, Süleyman Numan Paşa, Tıp Mesleği.

[1] Doç. Dr., Sağlık Bakanlığı Kayseri Sağlık Müdürlüğü, mustafasalep1980@gmail.com, Orcid: 0000-0001-6560-7629

Meeting of the First National Medical Congress in the Process of Fighting Against Epidemic Diseases

Abstract

With the subject of health maintaining its importance throughout history, medical science has developed through experimentation, experience, knowledge and sharing. In the first quarter of the twentieth century, the wars and diseases facing humanity made it necessary to take measures in various fields. Among the most important problems of the period were infectious diseases. The rapid spread of diseases led physicians to establish professional organizations and highlighted the importance of collaboration. The First National Medical Congress, which was held in Ankara on 1-3 September 1925 after the foundation of the Republic, was the first of the professional congresses. The article deals with a number of subjects including the launch of the First National Medicine Congress, which was highly strongly supported by the government and had a large number of participants, the speeches made at the meeting, the papers presented, as well as the epidemics and the health conditions of the period. The First National Medical Congress has an important place in Turkish medical history. Giving social responsibilities to physicians in addition to their primary duties is important in terms of trust in professionals. The fact that distinguished medical scientists have presented papers on many different topics has contributed to medical knowledge. This Congress also provided resources for subsequent congresses.

Keywords: 1925, National Medical Congress, Epidemic, Süleyman Numan Pasha, Medical Profession.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal açıdan oldukça yoğun geçmiştir. İç ve dış politikada yaşanan gelişmeler, Osmanlı Devleti'ni ve toplumunu oldukça sarsmıştır. Balkan Savaşları'ndan sonra Birinci Dünya Savaşı'nın önemli bir kısmının Osmanlı Devleti topraklarında gerçekleşmesi, ülkeyi ve toplumu olumsuz etkileyen önemli bir etmen olmuştur. Bu dönemde savaşlar ve yoksulluk toplumu doğrudan etkilemiş, salgın hastalıklar da sorunları büyütmüştür. Salgınlar, toplumun sağlık sorununu ülke gündeminin merkezine taşımıştır. Salgınla mücadelede sıhhiye teşkilatı yanında sivil teşkilatlar da önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bununla ilgili bilgiler çalışma içerisinde detaylandırılmıştır. Salgın hastalıklar, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da önemli bir sorun olarak devletin gündemini meşgul etmiştir. Sağlık Bakanlığı merkezde ve taşrada

teşkilatlanma çalışmalarını sürdürürken, halkın karşılaşmış olduğu hastalıklarla da uğraşmak zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1-3 Eylül 1925 tarihleri arasında ise Ankara'da Birinci Milli Tıp Kongresi toplanmıştır. Bu Kongre dönemin sağlık koşullarına, sağlık teşkilat yapısına bakıldığında önemli bir yere sahiptir. Savaş yıllarında planlanmasına rağmen toplanamamış olan bu Kongre, ancak 1925 yılında toplanabilmiştir. Savaşın ve salgın hastalıkların kıskacındaki bir ülkede, yeni kurulmuş olan Sağlık Bakanlığı ise sağlık teşkilatını ülke çapında genişletme ve sağlık politikasını belirleme çabasında olmuştur. Bu koşullarda toplanmış olan Birinci Milli Tıp Kongresi'nde görüşülen konular ve sunulan bildiriler, ülkenin sağlık politikasına katkı sağladığı gibi hekimlere yeni bir bakış açısı da kazandırmıştır. Çalışmada, toplum sağlığını ilgilendiren konuların Kongrede görüşülmesi, Kongreye destek olanların tıbbi konulara yaklaşımı, karşılaşılan sağlık problemlerine çözüm yolları, hekimlerin toplumdaki konumları ve ülkenin sağlık politikalarına Kongrenin katkısı değerlendirilmiştir.

1. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Halk Sağlığı ile İlgili Temel Gelişmeler ve Salgın Hastalıklar

Dünya devletleri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın yıkıcı sonuçları yanında salgın hastalıklarla da uğraşmak zorunda kalmışlardır. Salgın hastalıklar, savaştan sonra da toplumları meşgul etmiştir. Birinci Milli Tıp Kongresi'ne geçmeden önce dönemin önemli sağlık sorunları hakkında bu bölümde özet bir bilgi vermek yararlı olacaktır. Bu kapsamda Mütareke Döneminde başta İstanbul olmak üzere Anadolu şehirlerinde salgın hastalıklarla yoğun bir şekilde mücadele edilmiştir. 1918 yılı sonlarında İstanbul'daki en önemli sorun İstanbul Nezlesi olarak adlandırılan influenza olmuştur. Sıhhiye Umum Müdürlüğü, solunum yoluyla bulaşan bu hastalıktan korunmak için kalabalık yerlerden uzak durulması önerisinde bulunmuştur. İnfluenzadan ölüm oranının ise yüzde beş civarında olduğu belirtilmiştir (İkdam, 1 Aralık 1918). İstanbul Nezlesi, 1920 yılı Ocak ayında da gündemdeki yerini korumuştur. Avrupa'nın birçok ülkesini istila etmiş olan bu hastalık çok sayıda insanın ölümüne neden olmuştur (İkdam, 3 Ocak 1920, s. 2). Nihayet 1 Ocak 1920'den 13 Mart 1920'ye kadar İstanbul'daki 1827 influenza hastasından 301'i hayatını kaybetmiştir (İkdam, 13 Mart 1920, s. 1).

1919 yılı Temmuz ayında İstanbul'da iki kolera hastasının tespit edilmiş olması, Sıhhiye Umum Müdürlüğü'nü çeşitli tedbirlere yöneltmiştir. Bu konuda özellikle halkın bilgilendirilmesi üzerinde durulmuştur. Koleraya neden olabilecek suların kaynatılarak kullanılması, pişmemiş sebzelerin temizlenerek tüketilmesi önerilmiştir. İstanbul'da ayrıca, bir haftada 1251 kişiye kolera aşısı yapılmıştır. Bu dönemde halkı en çok etkileyen hastalıklardan biri de frengi

olmuştur. Frengi şüphesi olanların en yakın sıhhiye teşkilatına başvurması istenmiştir. Frengi ile mücadelede uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulmuş ve her hafta perşembe günü toplanmıştır. Diğer taraftan 21-28 Temmuz 1919 tarihleri arasında 21 lekeli humma hastasından 1'i ölmüştür. Veremden ise 54 kişi hayatını kaybetmiştir (Sabah, 21 Temmuz 1919, s. 3; Sabah, 26 Ağustos 1919, s. 2; Sabah, 28 Temmuz 1919, s. 2). Tıp Fakültesi tarafından Cağaloğlu'nda oluşturulmuş olan umumi muayenehanede Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 1919 yılı içerisinde frengi ile mücadelede ayrı bir uzman yönetiminde muayenehane açılmıştır (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1920-23 Eylül 1921),* s. 106). Burada özellikle verem üzerinde durmakta yarar vardır. Ölümün en çok gerçekleştiği bulaşıcı hastalıklardan biri olarak veremle mücadele konusunda bir heyet ve cemiyet kurulmuş, yardımlar toplanmıştır. Halkın sağlığını korumak amacıyla bütçeye de bir miktar para konulmuştur (Sabah, 26 Ağustos 1919, s. 2; İkdam, 16 Ocak 1922, s. 5).

1919 yılı Ekim ayında İstanbul'u meşgul eden diğer bir hastalık ise veba olmuştur. Galata'daki bazı fabrikalarda birkaç işçinin veba hastalığına maruz kalması, konuyla ilgili tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştır. Pirelerin ve farelerin hastalığa neden olduğu belirtilmiş, farelerin yok edilmesi için kediler kullanılmış ve her alanda temizliğe riayet edilmesi istenmiştir (İkdam, 5 Teşrinievvel 1335 (5 Ekim 1919), s. 1). Veba hastalığından tam olarak emin olabilmek için yirmi günün geçmesi gerektiği belirtilmiştir (İkdam, 17 Teşrinievvel 1335 (17 Ekim 1919), s. 2). Aynı yılın Kasım ayında da İstanbul'da veba salgını devam etmiş (İkdam, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919), s. 1), 1920 yılı Ocak ayına kadar 56 veba hastasından 20'si ise vefat etmiştir (İkdam, 3 Kanunisani 1336 (3 Ocak 1920), s. 3). 19 Eylül 1920 tarihinde ise Selimiye Kışlası'nda veba salgını ortaya çıkmıştır. Buradaki mücadelede masraflar Hilal-i Ahmer tarafından karşılanmıştır. Kışlanın temizlenmesi ve gerekli tamirler için elli gün uğraşılmıştır (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1336 (1920)-23 Eylül 1337 (1921),* s. 141). Vebanın Akdeniz havzasında görülmesi nedeniyle hastalığın etkisi nihayet 1929 yılına kadar devam etmiştir (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 21, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933)

Anadolu'da özellikle mezralarda doğumu azaltan, ölümü artıran önemli diğer bir sağlık sorunu ise sıtma olmuştur (Sabah, 27 Ağustos 1919, s. 2). Sıtma ile mücadele 1920'li yıllar boyunca sürdürülmüştür. Mücadele kapsamında kanallar açılmış, bataklıklar kurutulmuş ve kinin dağıtılmıştır (*BCA*, Fon Kodu:

030.10, Yer No: 176.218.11, 39, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933). Cumhuriyet'in ilanından sonra Hükümet, sıtmaya çare bulmak amacıyla 1924 yılında ilmi esaslar üzerine bir sıtma teşkilatı kurulması konusunda araştırmalara başlamıştır. Bu kapsamda 1926 yılında Sıtma Mücadelesi Kanunu çıkarılmıştır (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 9, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin halk sağlığına önemli katkılarının olduğu anlaşılmaktadır. Bolşevik İhtilali sonrasında İstanbul'a iltica etmiş olan Ruslara yönelik Cemiyet tarafından bin lira değerinde 25 yataklı hastane malzemesi ve beş yüz lira da nakit yardımı yapılmıştır. Ayrıca, Azerbaycanlılara da üç bin lira nakit yardımı yapılmıştır (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1336 (1920)-23 Eylül 1337 (1921),* s. 141). İstanbul Fatih'te ve Üsküdar'da fakirlere ait iki dispanserde 1919 yılından 1922 yılı sonuna kadar 113.467 hasta muayene edilmiştir. Cağaloğlu Dispanseri'nde ise ilaçların ücretsiz olarak verilmesi, tıbbi malzemelerin temin edilmesi, röntgen cihazının kurulması Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapılmıştır (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1336 (1920)-23 Eylül 1337 (1921),* s. 105-106).

Salgın hastalıklarla mücadelede sağlık teşkilatının yapılandırılması konusu, önemli bir yer işgal etmiştir. Bu konu Sıhhiye Umum Müdürlüğü'nün gündeminde olmuştur. 1919 yılı Nisan ayında bir beyanat veren Sıhhiye Umum Müdürü Abdullah Cevdet Bey, mevcut hastanelerin yetersizliğinden ve "köy tabibi" yerine "köy sıhhiye çavuşu" adıyla bir teşkilatlanmadan bahsetmiştir. İlk uygulamanın Bursa'da gerçekleştirilmesi ve beş altı köye bir "sıhhiye çavuşu" verilmesi amaçlanmıştır. 18-30 yaşları arasındaki okuryazarlar içinden seçilmesi düşünülen sıhhiye çavuşlarına hıfzıssıhha, emrâz-ı sâriye, frengi, verem, aşı uygulaması konularında bir yıllık eğitim verilmesi planlanmıştır. Sıhhiye çavuşlarının kendi özel işleri ile uğraşmalarına imkân tanınmış ve haftada bir gün kendi görev alanlarını denetlemeleri öngörülmüştür (Sabah, 14 Nisan 1919, s. 1). Köy sıhhiye çavuşu uygulaması ile nüfusun yoğun olduğu kırsal kesimlerde özellikle salgın hastalıkların kontrol altında tutulması amaçlanmıştır.

Anadolu'da köylerin önemli bir kısmı sağlık koşulları bakımından oldukça yetersizdir. Sıhhiye Umum Müdürü Abdullah Cevdet Bey'in 26 Eylül 1919'da vermiş olduğu bilgiden köylerin, nahiyelerin, kazaların, livaların ve bazı vilayetlerin tamamıyla doktorsuz olduğu anlaşılmaktadır (İkdam, 26 Eylül 1335

(26 Eylül 1919), s. 1). Sağlık Bakanlığı da 1920'de kuruluşundan itibaren sınırlı sayıda personeli ile toplum sağlığının korunması, ölümlerin azaltılması, toplumsal hastalıklarla mücadele, hastalara ve akıl hastalarına, doğumda kadınlara ve çocuklara tıbbi yardımda bulunmak amacıyla yoğun bir mücadele yürütmüştür (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 2, Dosya Ek: 197).

Tabiplerin ve diğer sağlık personelinin yetiştirilmesine, hizmete alınmasına dair çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 1923 yılında Tıp Fakültesi mezunlarına yönelik mecburi hizmet kanunu çıkarılmıştır. Hekim ihtiyacının karşılanması amacıyla lise mezunlarının masrafları ve ihtiyaçları karşılanarak Tıp Fakültesinde öğrenim görmeleri hedeflenmiştir. Bu düşünce üzerine İstanbul'da Tıp Talebe Yurdu kurulmuştur. 1924 yılında 200 kontenjan oluşturulmuş, iyi derece ile liseden mezun ve sağlığı yerinde olan gençlerin Tıp Fakültesine kaydedilmesi sağlanmıştır. Tıp öğrencilerine, devletin göstereceği bir yerde üç yıl hizmet etmesi için taahhüt imzalatılmıştır. 1924'ten 1932 yılına kadar Tıp Talebe Yurduna 690 öğrenci kaydedilmiş, bunlardan 121'i tabip olarak göreve başlamıştır (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 74-75, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933).

1924 yılında 50 kişilik bir de Ebe Talebe Yurdu açılmıştır. Bu yurttan mezun olanlar ise iki yıl süreyle mecburi hizmete tabi tutulmuştur. 1931 yılına kadar Ebe Yurdundan 149 ebe mezun olmuştur (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 75-76, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933). Küçük Sıhhat Memurları ise başlangıçta İstanbul'da eğitim almışlardır. 1924 yılında Sivas'ta elli kişilik yatılı, İstanbul'da ise gündüzlü bir kurum açılmıştır. Sivas'taki kurum 1932 yılında Çorum'a nakledilmiştir. Yatılı okuyan Küçük Sıhhat Memurları da iki yıl boyunca mecburi hizmet yükümlülüğü ile kazalara gönderilmişlerdir. Seyyar Sıhhat Memurları ise her ayın yirmi gününde köylerde aşı yapma ve diğer sağlık şartlarını takip görevi ile görevlendirilmişlerdir (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 76, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933). Diğer taraftan 1924 yılında 150 kaza merkezinde 5'er yataklı olmak üzere Muayene ve Tedavi Evi adıyla dispanserler açılması kararlaştırılmıştır. Buralarda acil hastalar için ve tedavi amacıyla poliklinik hizmeti verilmiştir. Hükümet tabiplerinin idaresi altında bulunan bu dispanserlerde fakir hastalara ücretsiz ilaç da temin edilmiştir (*BCA*, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 176.218.11, 64, Dosya Ek: 197, Belge Tarihi: 11.07.1933).

Sağlık Bakanlığı'nın 2 Mayıs 1920 tarihinde kurulmasından sonra 14,5 yıl (Aksakal, 2017, s. 221) Sağlık Bakanı olarak görev yapmış olan Dr. Refik Bey (Saydam) dönemindeki gelişmeler, sağlık hizmetlerinin temelini oluşturmuştur (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 28). Dr. Refik Bey'in

ülkenin sağlık alanındaki ihtiyaçlarını ve hedeflerini belirlemiş olduğu 1925 yılı programı dikkat çekicidir. Bu programda; Devletin sağlık örgütünü genişletmek; hekim sayısını artırmak, ebe ve sağlık memuru yetiştirmek; numune hastaneleri, doğum ve çocuk bakımevi, verem sanatoryumu açmak; sıtma, verem, kuduz, frengi, trahom ve diğer hastalıklarla mücadele etmek; sağlık ve sosyal yardım örgütünü köylere kadar götürmek, sağlık ve sosyal yasaları çıkarmak, merkez hıfzıssıhha müessesesi kurmak, hıfzıssıhha mektebi açılmasını sağlamak, temel ihtiyaçlar olarak belirlenmiş ve Bakanlık planlamasına dâhil edilmiştir (Sağlık Bakanlığı THGM, 2004, s. 6; Aydın, 2002, s. 188-189). Bu programda ulusal tıp kongrelerinin düzenlenmesi de gündeme taşınmıştır (Karabulut, 2007, s. 152-153). Birinci Milli Tıp Kongresi'nin toplandığı 1925 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından ülkeyi ilgilendiren temel sağlık sorunlarına dair bir program ortaya konulmuş olması da dikkat çekicidir.

Birinci Milli Tıp Kongresi konusuna geçmeden önce, 1923-1925 yıllarındaki Sağlık Bakanlığı teşkilatına ait temel göstergelerin değerlendirilmesi de konu bütünlüğü açısından faydalı olacaktır. Bu kapsamda, 1923 yılında toplam 950 yatak sayılı 3 Devlet Hastanesi, 635 yatak sayılı 6 Belediye Hastanesi, 2450 yatak sayılı 45 Özel İdare Hastanesi, 2402 yatak sayılı 32 Özel, Yabancı ve Azınlık hastaneleri ile toplamda kamu ve özel 6437 yatak kapasitesi ve 86 hastane ile yataklı tedavi hizmeti sunulmuştur. 1924 yılında ise Ankara, Diyarbakır, Erzurum ve Sivas Numune Hastaneleri açılarak yataklı tedavi kurumlarının sayısı artırılmaya başlanmıştır. İlçe merkezlerinde de vatandaşların sağlık hizmetinden yararlandırılması amacıyla hem koruyucu hem de tedavi edici sağlık hizmeti kapsamında Muayene ve Tedavi Evleri açılmıştır. 1924 yılında 150 ilçe merkezinde 5-10 yataklı Muayene ve Tedavi Evi'nin açıldığı anlaşılmaktadır. Bu sayı daha sonraki yıllarda düzenli olarak artırılmıştır (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 29-30). 1925 yılına gelindiğinde kamu ve özel yataklı tedavi kurumlarında toplam yatak sayısı 9561'e kurum sayısı ise 167'ye yükseltilmiştir (Sağlık Bakanlığı THGM, 2004, s. 35).

Ankara'da kurulmuş olan yeni Türk Hükümeti'nin meşgul olduğu konulardan biri de frengi hastalığı olmuştur. Cinsel yolla bulaşan bu hastalıkla mücadele konusunda bazı tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda 5 Şubat 1921'de kabul edilmiş olan "Frenginin Men ve Sirayeti Hakkındaki Kanun" ile frengili olanlara yönelik tedbirler alınmış ve mücadeleki tıbbi süreç belirlenmiştir (Temel, 2004, s. 32-33). Frengi ile mücadele etmek amacıyla 1925 yılında uzman hekimlerden oluşan bir Frengi Komisyonu oluşturulmuştur. Bu Komisyonun önerileri de dikkate alınarak Sıhhiye Vekâleti'nce bir Frengi Tedavi Talimatnamesi hazırlanmıştır. Aynı yıl frengi tedavisinde kullanılmak üzere Almanya'dan bizmojenol ilacı siparişi verilmiştir (Tekir, 2019, s. 410). Frengi ile

mücadele, sonraki yıllarda da düzenli olarak yürütülmüş ve kurulan teşkilatlarla da bu mücadele güçlendirilmiştir.

Ülkelerin sınırlarından ve sahillerinden giren bulaşıcı hastalıklara karşı önlem almak amacıyla uluslarası örgütler kurulmuştur. Türkiye, bulaşıcı hastalıkların karşılıklı olarak ihbarını ve tedbir almasını zorunlu kılan, 1907'de Roma'da imzalanmış olan antlaşmaya 1925 yılında taraf olmuştur. Bu kapsamda sınır kapılarında ve sahillerde bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek amacıyla gerekli sağlık teşkilatlarının oluşturulması sağlanmış ve bu teşkilatlarda yeterli düzeyde personelin istihdamı yoluna gidilmiştir (Köse, 2020, s. 89). Birinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı ülkelerden Türkiye'ye gelen veba salgınına karşı sahillerde ciddi tedbirler alınmıştır. Bu salgın, 1929 yılına kadar aralıklı olarak devam etmiş olsa da alınan tedbirler salgının daha da yaygınlık kazanmasını engellemiştir (Köse, 2020, s. 90). Hudutlardan ve sahillerden gelecek her türlü salgın ve bulaşıcı hastalığa karşı alınmış olan tedbirler, Cumhuriyet tarihi boyunca düzenli olarak artırılmıştır.

Yirminci yüzyılın en önemli bulaşıcı hastalıklarından olan veremle mücadele konusunda da bazı adımlar atılmıştır. Verem hastalarının tedavisi için 1924 yılında Heybeliada Verem Sanatoryumu açılmıştır. Daha sonraki yıllarda müstakil göğüs hastalıkları hastaneleri, devlet ve numune hastaneleri bünyesinde açılan göğüs servisleri açılmış, verem ve benzeri göğüs hastalıklarının teşhisi ve tedavisi üzerine çalışmalar yapılmıştır (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 30). Su ve gıda kaynaklı bulaşıcı hastalıklar konusunda ise 1924 yılında Haydarpaşa ve İzmir Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Hastanesi açılmıştır (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 32). Yine, bulaşıcı bir diğer hastalık olan trahom ile mücadele kapsamında 1925 yılında Adıyaman ve Malatya'da trahom hastaneleri açılmıştır. Bu hastanelerin sayısı sonraki yıllarda artırılmıştır (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 31). Savaşların ve hastalıkların ortaya çıkarmış olduğu kayıplar, annelerin ve çocukların sağlığını korumaya yönelik çalışmaları da hızlandırmıştır. Ana ve çocuk sağlığının korunması amacıyla 1925 yılında Ankara ve Konya'da, sonraki yıllarda ise diğer illerde Doğum ve Çocuk Bakımevleri açılmıştır (*CA*, Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No: 176.218.11, s. 58; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı THGM, 1983, s. 30).

2. Birinci Milli Tıp Kongresi'nin Açılışı

Anadolu'da kurulmuş olan yeni Türk Devleti'nin ilk Sıhhat Vekili Dr. Adnan (Adıvar) Bey, 11 Mayıs 1920'de kâtip olarak bir sağlık memurunu yanına alarak Ankara Vilayet Konağı'nda çalışmalara başlamıştır (Sağlık Bakanlığı THGM, 2004, s. 5; Ağırbaş vd., 2011, s. 738; Tosun, 1997, s. 39-40). Böylece Sağlık Bakanlığı devletin en üst sağlık kurumu olarak mücadeleye başlamıştır.

Bu dönemin en önemli sorunu salgın hastalıklar konusu olmuştur (Ağırbaş vd., 2011, s. 740). Bu durum kanuni düzenlemelerde de yerini almıştır. 1924 Anayasası'nın 78. maddesi seyahat özgürlüğünü açıklamaktadır. Buna göre seyahatin; seferberlik, sıkıyönetim ve salgın hastalıklar dışında hiçbir şekilde kısıtlanamayacağı hüküm altına alınmıştır (Kili ve Gözübüyük, 2006, s. 145). Anayasal hükümle salgın hastalıkların kısıtlamalara neden olabileceği belirtilmiş, böylece toplum sağlığının korunması amaçlanmıştır. Bu dönemde bir taraftan sağlık teşkilatları oluşturulurken diğer taraftan ülke nüfusunu doğrudan etkilemekte olan frengi, sıtma, veba, kolera, verem, kuduz, trahom gibi salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiştir (Temel, 2008, s. 137).

Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk meslek kongresi olarak toplanan Birinci Milli Tıp Kongresi'ni Türkiye Tıp Encümeni düzenlemiştir. Cemiyetin kuruluşu 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. İngiliz ve Fransız hekimlerin öncülüğünde 1855 yılında kurulmuş olan "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane" Batı modelinde ilk hekimlik cemiyeti olmakla birlikte, 1867 yılında milli bir dernek olarak "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye" kurulmuştur. 1893-1904 yılları arasında 45 tıp kitabının tercümesini gerçekleştiren Cemiyet, aynı zamanda tıbbi müzakere toplantıları da düzenlemiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra "Türkiye Tıp Encümeni" adını alan Cemiyet, 1919 yılında milli bir tıp kongresi planlamış, ancak gerçekleştirilememiştir (Özcan vd., 2018, s. 95; Özkaya, 2016, s. 78).

Milli Mücadele döneminde toplanamayan Birinci Milli Tıp Kongresi, 1-3 Eylül 1925 tarihlerinde TBMM salonunda yapılmıştır. Halkın temsilcilerinin toplandığı salonda bu kez tıp bilimi temsilcileri bir araya gelmiştir. Toplantıya genç hekimler yanında tecrübeli hekimler de katılmıştır. Bu toplantı, tıp mesleği mensuplarının bir araya geldikleri ilk toplantı olduğu gibi güncel fenni gelişmelerin konuşulduğu ve bilgi aktarımının yapıldığı bir kongre olmuştur (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 520). Birinci Milli Tıp Kongresi'ne 2'si kadın olmak üzere toplam 592 tabip katılmıştır. Diğer meslek gruplarından ise herhangi bir katılım olmamıştır (Arıkan, 2005, s. 10). Hükümet üyeleri ve resmi görevliler dışındaki katılımcıların tıp bilimi meslek sahibi olması ve katılımın yüksek olması toplantının önemini artırmıştır.

Birinci Milli Tıp Kongresi'nin toplanmasında Süleyman Numan Paşa'nın gayreti ve girişimi de oldukça etkili olmuştur. Öğrencisi ve yakın arkadaşı Tevfik Salim ile birlikte kongre çalışmalarına başlamış olan Süleyman Numan Paşa'nın ömrü, kongrenin toplanmasına yetmemiştir (As, 2015, s. 115; Arıkan, 2005, s. 10). 1868 yılında Selanik'te dünyaya gelen ve asıl adı Süleyman Fahri olan Paşa, Tıbbiye-i Askeriye'den mezun olduktan sonra 1894-1900 yılları arasında altı yıl Almanya'da bulunmuştur. 18 Mart 1900 tarihinde Gülhane Seririyat-ı Dâhiliye

Muallimliğine getirilmiş, 1901'de Nafiz Paşa'nın yerine Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de "Emraz-ı Umumiye" hocası olmuştur. 24 Aralık 1913 tarihinde Miralay iken Sıhhiye Dairesi Başkanlığına ve Ordu-yu Hümayun Sıhhiye Umumi Müfettişliğine getirilmiş, bu görevi savaş sonuna kadar sürdürmüştür. Malta sürgünü sonrasında Ankara'ya ve sonrasında İstanbul'a geçen Süleyman Numan Paşa, Tıp Fakültesi'nde Seririyat-ı Dâhiliye hocası olarak çalışmış, 28 Nisan 1923'te askeri hekimlikten emekliliğe ayrılmıştır. Eylül 1924'te ise Guraba Hastanesi Başhekimi olmuştur. Karaciğer kanserinden muzdarip olan Süleyman Numan Paşa, 20 Temmuz 1925'te Gülhane'de yapılan ameliyat sonrasında hayatını kaybetmiştir (As, 2015, s. 106-107, 115-116). Onun kongre için yapmış olduğu çalışmalar kongre üyeleri tarafından övgüyle bahsedilmiş, anısına hürmetle bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur (Arıkan, 2005, s. 20).

Tıp Kongresinin ilk defa toplanmış olması nedeniyle kongredeki temel konular Türkiye Tıp Encümeni tarafından belirlenmiştir. Bu bağlamda Birinci Milli Tıp Kongresi'nde ağırlıklı olarak; "Çocuk ölümleri, sıtma ve cerrahi verem" konularının konuşulması kararlaştırılmıştır. Diğer tıp kongrelerindeki konular ise, kongrelerin sonunda üyelerin oyları ile tespit edilmiştir (Özkaya, 2016, s. 78; Özcan vd., 2018, s. 96). Türkiye Tıp Encümeni tarafından düzenlemiş olan kongrelere ait konuların kitap haline getirildiği ve bir sonraki kongrede katılımcılara dağıtıldığı anlaşılmaktadır (Özcan vd., 2018, s. 96). Birinci Milli Tıp Kongresi'nin açılış hazırlıkları sessiz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kongreye katılan hekimler sadece konuşmalar yapmamışlar, ellerindeki tıbbi araçlarla ve gereçlerle bir müze oluşumuna katkı sağlamışlardır. Kongre katılımcılarının birçoğu kongreye hocalarını da getirmişlerdir. Kongrenin açılış töreninin düzenli bir şekilde ve karşılıklı nezaket çerçevesinde gerçekleştirildiği, tören esnasında herhangi bir karışıklığın ve gürültünün yaşanmadığı anlaşılmaktadır. Hekimler ve davetliler TBMM'nin büyük kapısından girerek locaları doldurmuşlar, hükümet üyeleri ve milletvekilleri ise toplantı salonunda ön sıralara oturmuşlardır. Nihayet 1 Eylül 1925 tarihinde saat 11'de Başvekil İsmet Paşa konuşma yapmak üzere kürsüye gelmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 520).

2.1. Başvekil İsmet (İnönü) Paşa'nın Kongre Konuşması

Başvekil İsmet Paşa, Birinci Milli Tıp Kongresi'nde yapmış olduğu konuşmaya selamlama ile başlamış ve Kongrenin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde gerçekleştirildiğine vurgu yapmıştır. Cumhuriyet idaresinin ilim, fen ve matematik düsturlarına önem verdiğini, âlimlerin kılavuzluğuna göre hareket ettiğini belirten Başvekil, Ankara'da Milli Tıp Kongresi'nin toplanmasından büyük memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Milli

bir kongrenin toplanması için birkaç ay önce teşebbüste bulunanların mücadelesini gördüğünde büyük bir sevinç yaşadığını belirtmiştir. Kongrenin toplanmasında müteşebbis ve bir süre önce vefat etmiş olan Süleyman Numan Paşa'nın hizmetlerinden ve hatıralarından bahseden Başvekil İsmet Paşa, kendisini hayırla anmıştır. Türkiye'de bir asırdır devam eden bir mesleğin kıymetli mensuplarının Kongre halinde toplanmasını ülke adına önemli bir adım olarak değerlendiren Başvekil, bu Kongreden bir kısım beklentilerinin olduğunu belirtmiştir. Ülkenin dört bir tarafından gelen memleket evlatlarının tıbbi tecrübelerini ve uygulamalarını paylaşmaları yanında Kongreden yüksek maddi ve içtimai bir beklenti içerisinde olduklarını vurgulamıştır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 520-521).

Başvekil İsmet Paşa, ülkedeki ilim adamlarının tecrübelerini, birikimlerini ve yetkilerini ülke insanına tanıtarak teslim etmeleri durumunda ülkenin tabii esaslara dayanan büyük bir binasının olacağını belirtmiştir. Başvekil, Kongrede görüşülecek ve tartışılacak konularda yetkili ilim sahiplerinin açıklamalarının sorunları halledeceğini vurgulamıştır. Diğer taraftan yüksek bir ilmi seviye ortaya çıkarmak için teşebbüste bulunacak, ilmi alanda yetki sahibi olma iddiasını ortaya koyacak kişilerin yetiştiğini belirtmiştir. Başvekil, bu iddiayı övünerek müşahede ettiklerini ifade etmiş, iddianın altından hekimlerin başarıyla kalkacaklarını, dünyanın gözü önünde niteliklerini, güçlerini, çalışkanlıklarını ortaya koyacaklarını belirtmiştir. Özellikle Milli Tıp Kongresi'nin halkın içtimai hayatı üzerinde tesirli bir etki bırakacağını vurgulamıştır. Sıhhat konusunun Cumhuriyet'in ilk hükümetlerinden itibaren başlı başına önemli bir konu olduğunu belirten Başvekil, sağlam bir adamın ülke savunmasında olduğu gibi iktisadi ve içtimai hayatın da esası olduğunu vurgulamıştır. Siniri ve aklı sağlam olan bir kişinin kuvvetli bir adam olacağını belirten Başvekil, böyle bir nesli devam ettirme ve kusurları ortadan kaldırma konusunun Kongre üyelerinin şahsında bütün hekimlerin üzerine almış oldukları önemli bir görev olduğunu vurgulamıştır. Başvekil İsmet Paşa, Kongrenin toplanmasının sadece tecrübelerin ve uygulamaların paylaşılması açısından değil, aynı zamanda milletin umumi sağlığı açısından doğrudan doğruya görev alma anlamına geldiğini belirtmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 521).

Başvekil İsmet Paşa, umumi sıhhat mücadelesinde vatandaşların sıhhi durumlarını en yüksek dereceye çıkarmak için ellerindeki bütün araçları seferber etme kararında olduklarını belirtmiştir. Sıhhat mücadelesi gibi yüksek bir amaca yönelen kişilerin halkın dertlerine derman olmaları ve halkın içinde tehlikelerle mücadele etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu görevde, bundan sonra daha verimli neticeler elde edileceğini vurgulamıştır. Başvekil, medeniyet yolunda alınacak mesafelerin kısa sürede alınamayacağı konusunun su götürmez bir

hakikat olduğunu belirtmiştir. Bu konunun çok zaman alacağını belirtmiş, tahminlerine göre en yüksek medeniyet seviyesine ulaşmak için ortaya konulacak gayretin ve çabanın en az 25 sene devam edeceğini ifade etmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 521). Bu süre içerisinde yorgunluktan güçsüz kalıncaya kadar çalışacaklarını, 25 seneyi bu şekilde geçireceklerini vurgulamıştır. Aksi takdirde, bugün yapılacak işin yarına bırakılması, az bir emekten kaçılması suretiyle sarf olunacak zamanın hesabının verilmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Başvekil, doktorların çalışmaları ile ülkenin gelişiminde ve medeniyet yolculuğunda bıraktıkları tesirin, şimdiye kadar bilinen tesirden yüz kat daha fazla olduğunu vurgulamıştır. Tıp biliminin insan vücudu üzerinde, bazı durumlarda ise hızlı bir şekilde hissettirecek şekilde fennin ve medeniyetin bereketini ortaya koyacağını belirtmiştir. Önümüzdeki 25 yıl içerisinde hekimlerin elinde olan bu kuvvetli silahın ihtiyaç sahiplerine, dert sahiplerine ulaştırılması konusunda Kongre üyelerinin diğer tüm meslektaşlarını yönlendirmelerini ve onlara öncülük etmelerini istemiştir. Kongre görüşmelerinin hükümet ve memleket fertleri tarafından dikkatle ve itina ile takip edileceğine kimsenin şüphesinin olmaması gerektiğini belirtmiştir. Kongre üyelerine başarılar dilemiş, Birinci Milli Tıp Kongresi'nin açıldığını beyan etmiştir. Başvekil İsmet Paşa'nın konuşması sürekli alkışlarla tamamlanmıştır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 522). Başvekil İsmet Paşa, Kongre açılışında yapmış olduğu konuşmada hekimlik mesleğinin önemine değinmiş, medeniyet yolculuğunda tıp mesleği mensuplarının toplumdaki rollerine vurgu yapmıştır.

2.2. Sağlık Bakanı Dr. Refik (Saydam) Bey'in Kongre Konuşması

Başvekil İsmet Paşa, Kongre Başkanlığı görevini Doktor Ziya Nuri (Birgi) Paşa'ya bırakmıştır. Ziya Nuri Paşa da Sıhhiye Vekili Refik (Saydam) Bey'i konuşma yapmak üzere kürsüye davet etmiştir. Dr. Refik Bey, vatanın dört bir tarafından Ankara'ya gelmiş olan Kongre üyelerini Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili sıfatıyla saygıyla selamlamıştır. Türk tıp âleminin her şubesine mensup meslektaşlarını Kongrede görmekten memnuniyet duyduğunu belirten Dr. Refik Bey; bu birlikteliği fennî, sıhhi ve içtimai çalışmalarda başarılı olunacağının en güçlü işareti olarak gördüğünü vurgulamıştır. Eğitim ve meslek hayatında tasavvur edip gerçekleştirilemeyen birçok hedefe doğru yüründüğünü belirten Dr. Refik Bey, amaçlara odaklanmanın halka karşı bir vazife olduğunu belirtmiştir. Asırlardır endişe ve ızdırap içerisinde yaşamış ve varlığını korumak için malını, kanını ve canını vermekten çekinmemiş olan Türklerin kendi vatanlarında asri, medeni ve mükemmel bir hayat geçirmeyi hak ettiklerini vurgulamıştır. Sıhhiye Vekili, Türklerin dünyanın en medeni, en müreffeh ve en mutlu insanları gibi yaşamaya çalışırken Türk tabibinin de oldukça önemli

görevlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Dr. Refik Bey, bu görevlerin tıbbi bir misak olduğunu ve üç noktada toplandığını vurgulamıştır. Birinci olarak, Türk tabibinin özel ve meslek hayatında medeni hayatın bütün ilklerinden faydalandığını görme ve gösterme görevinin bulunduğunu, gelişmeleri kendi nefsinde kabul ederek ve uygulayarak herkese örnek olma mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 522).

İkinci olarak, Türk tabibinin yalnızca kendi hayatına ve geleceğine bağlı kalmayarak hem tedavi amacıyla hem de içtimai vesilelerle temas ettiği halk kitlesi arasında sağlığın korunmasına ait tedbirlerin, medeni anlayışların ve gelişmelerin samimi bir yayıcısı olarak her yerde doğru ve iyi yaşamanın usullerini anlatarak Türk içtimai hayatında kapsamlı ve hayırlı bir vazife göreceğini belirtmiştir. Bu suretle Türk tabibinin ülkemizdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi, halkın her türlü medeni kolaylıklardan istifade etmesi konusunda etkili bir rehber olacağını vurgulamıştır. Üçüncü olarak, Türk tabibinin büyük şehirlerin süsüne, refahına ve huzuruna boyun eğmeyerek özellikle köylü ile temasa geçerek medeni, sıhhi ve içtimai gelişmelerden köylüyü haberdar edeceğini, Türk köylüsünün sağlam bir üretici unsur halinde yetişmesine yardımcı olacağını, köylerde sıhhi ve müreffeh yuvalar meydana getirmeye çalışacağını belirtmiştir. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, bu üç vazifenin güzel bir şekilde yerine getirilmesi için mücadele ederken daima içinde yetişmiş olduğu milletin çok yüksek kabiliyetini düşünerek, yüksek yaşayışa ne kadar layık olduğunu göz önünde bulundurarak ömrünün önemli bir kısmını bu vazifeye ayıracağını vurgulamıştır. Konuşmasını tamamlarken, yüksek kabiliyetiyle ilme, fenne büyük katkılar sağlamış olan hocası Süleyman Numan'ı hürmetle andığını, onun ruhaniyetinin kendilerini huzurlu bir şekilde izlediğini belirtmiştir. Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey son cümle olarak: "Efendiler! Mesainizde muvaffakiyet temenni ederim." demiş ve alkışlarla uğurlanmıştır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 523). Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey, konuşmasında hekimlerin sıhhi görevleri yanında içtimai ve medeni görevlerine vurgu yapmıştır. Toplumun medeni kazanımlara kavuşması ve gelişimi konusunda hekimlerin öncü olduğuna işaret etmiş, bütüncül bir yaklaşımla görev yapmalarının önemli bir vazife olduğunu belirtmiştir.

2.3. Dr. Ziya Nuri Paşa'nın Kongre Konuşması

Sıhhiye Vekili Dr. Refik Bey'den sonra Dr. Ziya Nuri Paşa söz alarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına "muhterem Başvekil Paşa ve muhterem efendiler" diyerek başlayan Ziya Nuri Paşa, Birinci Milli Tıp Kongresi'ni himaye eden Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya ve Kongrenin ilk oturumunu açan Başvekil İsmet Paşa'ya umumi heyet adına teşekkür etmiştir. Kongrenin

gerçekleştirilmesi sürecinde her türlü kolaylığın sağlanmasında yardımlarını esirgemeyen Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekiline, Milli Müdafaa Vekiline, Maarif Vekiline, Kongre binasını tahsis eden TBMM Başkanlığına ve milletvekillerine teşekkür etmiştir. İlim adamlarının kendi meslekleriyle ilgili araştırmalarda bulunma, çalışmalarından ilgilileri haberdar etme ve aralarında müzakerelerde bulunarak gelişmelere ve keşiflere hizmet etme amacıyla umumi toplantılar gerçekleştirmelerinin bir ihtiyaç haline geldiğini belirtmiştir. Bu ihtiyacın, mesai tarzlarının derecesine göre belirli zamanlarda toplanmak suretiyle uluslararası kongreler düzenleyerek karşılanır hale geldiğini ifade etmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 523).

Tıp biliminin bir asrı aşkın zamandan beri geçirdiği gelişmelerin Türk tabiplerinin bireysel çalışmaları hakkında fikir alışverişinde bulunabilmek üzere bilimsel cemiyetler oluşturulması gerekliliğini fiili alana çıkarabilmek için Türkiye Tıp Encümeni'nin altmış seneden fazla bir zaman önce kurulduğu gibi son yıllarda da düzenli olarak toplanan ve tıp bilimi şubelerinin elde etmiş olduğu gelişmeyi takip ederek diğer tıbbi cemiyetlerin de kurulduğunu belirtmiştir. Tıbbın bütün şubelerindeki meslektaşların katılımı ile umumi ve fenni bir toplantının gerçekleştirilmesine şimdiye kadar fırsat bulunamadığını belirten Ziya Nuri Paşa, Türkiye Tıp Encümeni'nin bu yolda istişare yapmak suretiyle Kongreyi planladığını ve idare heyetini bu konuda görevlendirdiğini vurgulamıştır. Ziya Nuri Paşa, başta Reis-i Cumhur olmak üzere merkezi hükümet erkânının teşvikleri ile gerçekleştirilen bu Kongreye iştirak edenlere Encümen adına teşekkür etmiştir. Sonraki kongrelerde ülkeyi ilim ve fen alanında dünyaya daha iyi tanıtacak ve uluslararası toplantılara vesile olacak olan bu toplantının faydalı neticeler vermesini temenni etmiştir. Birinci Milli Tıp Kongresi'nin düzenlenmesi konusunda büyük gayret göstermiş olan Süleyman Numan Paşa'yı da vefatı nedeniyle derin bir üzüntü ile zikretmiştir. (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 524).

Kongre görüşmelerine giriş olmak üzere, tabiplerin ülkedeki çalışmalarına dair birkaç söz söylemek istediğini ifade eden Ziya Nuri Paşa, tabiplere düşen en önemli görevin hıfzıssıhha ve nüfus siyaseti meselesi olduğunu belirtmiştir. 19. yüzyılda tıbbın gelişiminin daha çok ferdî hıfzıssıhha kaidelerine özeni temin ettiğini ve bu yönün sürekli gelişim gösterdiğini belirtmiştir. Bedeni güçlendirmeye yönelik yolları gösteren hıfzıssıhha ilminin bireyle ilgili kısmına verilen önem kadar içtimai ve ırki hıfzıssıhha kurallarını da dikkate almanın 20. yüzyılda ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da arttığını vurgulamıştır. Ziya Nuri Paşa, esas düşüncenin kendi ırkımızdan insanların sağlığı olması gerektiğini, ancak bu durumda mevcut tıp bilgimizle hizmet edilmiş olunacağını vurgulamıştır. Tabipler olarak, ilmi çalışmalarda

hastalıkların sebeplerini bulmaya ve tedaviye yönelmek kadar nüfus siyasetinin esasını oluşturan ırki ve içtimai hıfzıssıhha kaidelerini de dikkate almak gerektiğini belirtmiştir. Toplu olarak yaşayan kavimlerin köy, kasaba, şehir, ev ve okul gibi yerlerde kendilerine, arkadaşlarına, komşularına ve diğer vatandaşlara zarar vermeyecek şekilde sıhhi kurallara uymaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktadan hareketle giyim, yerleşim tarzı gibi önemli hususlarda ferdi kaideler yanında içtimai ve umumi kaidelere de riayet edilmesi gerektiğini, ancak bu şekilde kuvvetli bir ırka ve sağlam bireylere sahip olunacağını belirtmiştir. Ziya Nuri Paşa, bunları gösterme ve öğretmenin kendilerine düştüğünü ifade etmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 524). Ziya Nuri Paşa, savaşlar neticesinde insanlığın karşı karşıya kalmış olduğu sorunlardan hareketle hekimlerin çalışmalarında ırksal ve içtimai koşullara eğilmelerinin bir zorunluluk olduğuna vurgu yapmıştır.

Dr. Ziya Nuri Paşa, bir kasaba veya şehir nüfusu içerisinde hasta olanları tedavi etmenin ve bulaşıcı hastalıkların sebebini bulmanın yeterli olmadığını belirtmiştir. Tabiplerin halkın yerleşimiyle, yemesi ve içmesiyle, çalışma tarzıyla, istirahat ve eğlence şekilleriyle de ilgilenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nüfus siyasetine eskiden beri önem verildiğini belirten Ziya Nuri Paşa, öncelikle Eski Yunan ve Roma zamanında hükümdarlığın idare usulünde yalnızca savaşa ve darbeye gücü yetenlerin çoğalması noktasında bir programın olduğunu, diğerlerinin önemsiz görüldüğünü vurgulamıştır. Daha sonraları ticari bir nüfus siyasetinin devreye sokulduğunu, üretim merkezlerinde çalışacak kolların güçlendirilmesinin düşünüldüğünü, çocukların dahi herhangi bir araştırma ve seçim yapılmadan el işlerine sevk edilecek bir amil gibi değerlendirilmeye başlandığını belirtmiştir. Ticari nüfus politikası olarak nitelenen bu usulün nihayet Maltus nazariyesini (Demir, 2012, s. 306; Tuştaş, 2015, s. 41-42; Mert, 1968, s. 37)[2] doğurduğunu, insanların beslenemeyecek derecede çoğalacağı korkusunun takip edildiğini belirtmiştir. Bir önceki yüzyılın ortalarında daha çok milli nüfus siyaseti hareketlerinin ortaya çıktığını, bu tarz siyasette milletlerin içtimai yükselmesini dikkate almaktan ziyade herhangi bir hükümet idaresinin sınırları içerisinde aynı milletten olan fertlerin çoğalmasının en önde tutulduğunu belirtmiştir. Halen içtimai nüfus siyasetinin daha fazla rağbet gördüğünü vurgulamıştır. Bu şekilde bir milletin her ferdinin ırki hallerine, ferdi ve içtimai

[2] Thomas Robert Malthus, 1766-1834 yılları arasında yaşamış olan bir iktisatçıdır. Malthus, 1798'de yayımlanmış olan "Nüfusun İlkeleri Üzerine Deneme (An Essay on the Principle of Population)" adlı eserinde nüfus artışının insanlığın mutluluğunu engellediği düşüncesini savunmuştur. Malthus, dünya nüfusunun geometrik (1, 2, 4, 8, 16…) şekilde, gıda maddelerinin ise aritmetik (1, 2, 3, 4, 5…) şekilde çoğalacağını belirterek nüfus artışının açlığa neden olacağını savunmuştur. Nüfusun üretilen ürünlerden daha hızlı arttığını ve bunun insanlığın aleyhine bir duruma neden olacağını ileri sürmüştür.

sıhhi durumlarına riayet esasları dikkate alındığında tabiplere düşen vazifenin daha geniş bir alana ulaştığını belirtmiştir. Ziya Nuri Paşa, nüfus siyasetinin bir milleti oluşturan fertler sermayesinin topluma temas eden noktaları ihtiva etmesi gerektiğini ifade etmiştir. İçtimai hıfzıssıhha kurallarını bütün halkın içtimai şartlarına göre uygulamak gerektiğini vurgulamıştır. Burada öncelikle "doğumlar" ve "çocukların ölümü" meselesini dikkate almak gerektiğini, bu yılki toplantı konularından birinin de bu olduğunu belirtmiştir. Bir ırkın, bir milletin selameti için kadınlara verilecek görevin üreme görevlerini kesintiye uğratacak özellikte olmaması gerektiğini, bunun takibinin ise birinci derecede tabiplere düştüğünü belirtmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 525). Burada kadınların annelik vasıflarının önemi vurgulanmış, annelerin toplum içerisindeki işlerinde annelik vasıflarına zarar verecek politikalardan uzak durulmasına işaret edilmiştir.

Millet idaresinde hükümetin; adaletin dağıtımı, emniyetin temini ve mali siyaseti yönetme görevi olduğu gibi nüfus sermayesini güzel idare etmesi ve sonucu dikkate alması gerektiğini, bu önemli yönün Cumhuriyet idaresi tarafından dikkate alındığını belirtmiştir. Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekâleti teşkilatıyla içtimai hıfzıssıhhanın, nüfus siyaseti esasları üzerinde kuvvetli bir şekilde kurulduğunu ifade etmiştir. Yüzyıla uygun kanunlar ve kaideler çerçevesinde buraları yükseltmeye azmetmiş olan Türk milletinin Cumhuriyet idaresiyle varlığını temin ve takviye ettiğini, halkın gerek beden gerekse ırk olarak çalışabilmesi için esas olan sıhhatin ve sağlamlığın temin edilmesi için gerekli teşkilatın kurulduğunu vurgulamıştır. Uygulamalarda tabiplere düşen kısımların gayret neticesinde meyvelerini arka arkaya verme fırsatının oluşacağını belirtmiştir. Mali siyaset ve vergi siyasetinden başka gerekli olan iskân meselesi ve ziraat siyasetinde çiftçilerin işe yarar bir şekilde hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Kongre toplantı programında olan ve Sıhhiye Vekâletinin başarıyla idare etmeye başladığı sıtma (malarya) (Tuğluoğlu, 2008, s. 353-354)[3] mücadelesinin de görüşmelerin önemli bir kısmını oluşturduğunu belirtmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 525). Ziya Nuri Paşa, ülke yöneticilerinin birçok asli işi yanında nüfus sermayesini güzel idare etme konusunda görevlerinin olduğunu, ırk sağlığının ve vücut kuvvetinin temin edilmesi konusunda teşkilatların önemini vurgulamıştır.

[3] İnsanlık tarihi boyunca birçok bölgede rastlanmış olan sıtma (malarya) hastalığı, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Anadolu'da birçok yerde yaygın hale gelmiştir. 1924 yılına gelindiğinde sıtma salgını yaygınlaşmış ve birçok ölüme neden olmuştur. Köylüler sıtma nedeniyle topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti sıtma ile mücadele programı uygulamaya başlamıştır.

Dr. Ziya Nuri Paşa, nüfus meselesinin niceliği hakkında uyarılarda bulunduğu gibi nitelik olarak yükselmesi için yardım edilmesi gereken yönlerinin olduğunu da belirtmiştir. Bir memleket nüfusunun ihtiyaçlarına göre yapacağı işleri paylaştırmak suretiyle önem verilmesine çok eski zamanlardan beri riayet edildiğini vurgulamıştır. Bu hususa daha da özen gösterme imkânının olduğunu, en hafif iş gören bir işçiden en önemli beyin işinde çalışacak olan kişiye kadar sınıflarının ve uğraşlarının derecesine göre beden kuvveti ve akıl kuvvetinin özel şartlarını tespit etmede tabiplerin yardımının önemli olduğunu belirtmiştir. "Irkın ilmi olarak ıslahı ve ırk hıfzıssıhhası" konusu açısından ailenin oluşturulması, üreme hastalığının yayılımının azaltılması ile bireysel ve umumi hayat, ihtiyarlar, zayıflar, maluller, kazazedeler, yardım ve sigorta teşkilatı esaslarının düzenlenmesini teşvik ve şartlarını tespit hususlarında da tabiplerin vazifeli olması gerektiğini belirtmiştir. Ziya Nuri Paşa, içtimai hıfzıssıhha ve nüfus politikası meselelerinde tabiplerin görevli olması gerektiğine bütün dünyaca kanaat getirildiğini de vurgulamıştır. Ülke nüfusunun başlı başına bir servet olduğunu belirten Ziya Nuri Paşa, Cumhuriyet idaresinin Türk tabiplerine serbest faaliyet izni vermesinin ve ilim adamlarını takdir etmesinin, büyük bir huzur vesilesi olduğunu belirtmiştir. Meslektaşlık, vatandaşlık samimiyeti ve birliği ile yapılmak istenen şeyler konusunda fikir alışverişinde bulunanların tıp mesleği içerisinde faydalı sonuçlara ulaşmasının muhakkak olduğunu belirtmiştir. Nihayet konuşmasını tamamlayan Ziya Nuri Paşa alkışlarla uğurlanmıştır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 526). Ziya Nuri Paşa, burada da tabiplerin ırk hıfzıssıhhası ve nüfus politikasında doğrudan görevli olduklarına vurgu yapmış, toplumda avantajlı durumda olmayan kesimlere yönelik şartların belirlenmesinde de tabiplerin görevlerinin bulunduğuna işaret etmiştir.

3. Kongrede Sunulan Bildiriler

Kongrede öncelikli olarak "çocuk ölümleri, sıtma ve cerrahi verem" konuları yer almıştır. Savaşlarla azalan nüfus meselesi de hekimlerin üzerinde önemle durdukları bir konu olmuştur. Açılış konuşmalarından sonra Birinci Milli Tıp Kongresi'nin ikinci oturumu, sunumlar için aynı gün saat 14.30'da açılmıştır. Dr. Besim Ömer (Akalın) ve Dr. Refik Münir (Keskingil) Bey; "Doğumdan evvel ve doğum esnasında çocuk kayıpları" başlıklı bir bildiri sunmuşlar, çocuk ölümlerinin önüne geçmek için doğum öncesinde, esnasında ve sonrasında alınması gereken tedbirlerden bahsetmişlerdir. Bildiride nüfus azlığına işaret edilmiş, kadının ve çocuğun korunmasına, iyi bir nesil için alınması gereken yasal önlemlere vurgu yapılmıştır. Herhangi bir bulaşıcı hastalığa sahip olanların evliliklerinin yasaklanması da öneri olarak sunulmuştur. Müderris Dr. Asaf Derviş Paşa ve Dr. Hamit Osman Bey; "Süt çocuklarında ölümler" başlıklı sunumlarında difteri, kızıl, boğmaca ve kızamığın çocuk ölümlerine neden

olduğu üzerinde durmuşlardır. Bu sunumda çocukların korunması gerektiğine işaret edilmiş, anne sütünün çocuğun gelişimi üzerindeki etkisine vurgu yapılmıştır. Müderris Dr. Kadri Raşit ve Dr. İhsan Hilmi Bey; "Büyük çocuklardaki ölümler, sebepleri ve korunma çareleri" başlıkla bildirilerinde bulaşıcı hastalıklar konusunda nizamname çıkarılmasını, çocuk hastanelerinin artırılmasını, çocuklara gıda yardımı yapılmasını, ailelere çocuk hakkı olarak maddi yardım yapılmasını önermişlerdir. Dr. İhsan Hilmi (Alantar) Bey ise; "Okul çocuklarına sosyal yardım" başlıklı sunumunda okul binalarının ve eşyalarının sağlık şartlarına uygun olması, çocuk parklarının, oyun ve spor alanlarının yapılması, geziler düzenlenmesi gerektiği üzerinde durmuş, veremli çocuklar için sanatoryumlar açılması gerektiğini belirtmiştir. Dr. Ali Şükrü, Doç. Dr. Sait Cemil, Dr. Kamil Emin, Dr. Ali Vahit, Dr. Ahmet Emin, Dr. Cemil Zeki Bey'ler de çocuk ölümleri üzerine farklı konularda bildiriler sunmuşlardır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 526; Arıkan, 2005, s. 13-16).

Sıtma hakkında ilk bildiriyi "Türkiye'de sıtmanın coğrafyası" başlığı ile Dr. Abdulkadir Lütfi ve Dr. Ahmet Fikri Bey sunmuşlardır. Çalışmada sıtmanın yayılmasında rol oynayan nehirler, göller, bataklıklar üzerinde durulmuş, şehirler bölgeler halinde değerlendirilmiştir. Dr. Hüsamettin Şerif, Dr. Tevfik Salim, Dr. Neşet Ömer, Dr. Burhanettin, Dr. Lebip, Dr. Osman Sait, Muallim Dr. Tevfik Salim, Muallim Dr. Nazım Şakir, Muallim Dr. Şükrü, Dr. Zekai, Dr. Ethem Vassaf Bey'lerin sıtma ile ilgili bildiriler sundukları anlaşılmaktadır. Kongreden iki ay önce vefat etmiş olan Müderris Dr. Süleyman Numan Bey'in "Sıtma gametlerine karşı damar içine tartar verilmesi ve neticeleri" başlıklı bildirisi de okunmuştur. Cerrahi verem konusunda da bildiriler sunulmuştur. Muallim Dr. Kemal Bey; "Cerrahi verem tedavisi" başlığı ile Muallim Dr. Murat Bey; "Türkiye'de cerrahi veremin toplumsal bakış açısından incelenmesi" başlığı ile Dr. Feridun Şevket Bey; "Cerrahi veremde lenf düğümü veremi hakkında bazı araştırmalar ve düşünceler" başlığı ile birer bildiri sunmuşlardır. Dr. Ahmet Burhanettin, Müderris Dr. Dayke, Muallim Dr. Lütfü, Muallim Dr. Fuat Kamil Bey'ler de birer bildiri sunmuşlardır (Arıkan, 2005, s. 16-18).

Kongrede belirlenen konular dışında serbest bildirilerin de sunulduğu anlaşılmaktadır. Dr. Fuat Kamil Bey; "Mesane frengisi vakaları", Dr. Rıfat Bey; "Kalbi hasta gençlerde görülen yarı felcin endokardit enfeksiyonu ile münasebeti", Dr. Necati Kemal Bey; "Sağır, dilsiz ve körler kurumunun 1924 Ocak ayından 1925 yılı Mayıs ayına kadar çalışma raporları", "sağır ve dilsizlerin zekâ alıştırmaları ile tedavileri", "ruh görme merkezinin duyma merkezi yerine konması", Dr. Kemalettin Cemil Bey; "Ordu cerrahisinde kırık tedavisi", Dr. Akil Muhtar Bey; "Natıbain ve dijitanin ile ditalin arasındaki etki farkına dair", Muallim Dr. Şükrü Emin Bey; "Karaciğer hakkında", Dr. Fahrettin Kerim Bey;

"Psikopat ve aptal çocukların terbiyesi", Dr. Ahmet Şükrü Bey; "Maynike bulanıklık testi hakkında", Muallim Dr. Sait Cemil Bey; "Lekeli humma teşhisinde pirken uygulaması", Dr. İhsan Şükrü Bey; "İlerlemiş genel felcin teşhisinde spatz usulüyle şiddet testi", Dr. Necmeddin Arif Bey; "Prostat büyümesi ve görünüşe göre tedavisi", "sünnet aleti", Dr. İhsan Arif Bey; "Memleketimizin sosyal dertlerinden belsoğukluğuna dair", Dr. Ömer Vasfi Bey; "Batına doğru rahim yırtılması hakkında iki gözlem", Dr. Ahmet Burhanettin Bey; "Mide ülserinin cerrahi müdahalesi" başlığı ile bildiriler sunmuşlardır. Dr. Tevfik İsmail, Dr. Rıfkı, Dr. Adil, Muallim Dr. Abdulkadir Lütfü, Muallim Dr. Murat, Dr. Ali Vahid, Muallim Dr. Mazhar Osman, Dr. Bedri, Dr. Salih, Müderris Dr. Ziya Nuri, Dr. İhya Salih, Dr. Fahri, Dr. Kadri Raşit Bey'ler de farklı konularda bildiriler sunmuşlardır. Tevfik Salim Bey de bildirilerin sonunda yapmış olduğu konuşmada Türklerin savaş, yokluk ve zorluklarla geçen mücadelesine değinmiş, yeni dönemde hekimlerin halkı aydınlatma ve halka doğru yolu gösterme vazifesinden bahsetmiştir (Arıkan, 2005, s. 18-20). Birinci Milli Tıp Kongresi'nde doğum, doğurganlık, evlilik, sıtma ve verem gibi birçok bulaşıcı hastalık, cerrahi usuller konusunda bildiriler sunulmuştur. Sunulan bildiriler, sağlık politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

4. Kongredeki Diğer Faaliyetler ve Kongre Sonrasında Sağlık Alanında Yaşanan Temel Gelişmeler

Kongrenin ilk gününde, sunulmuş olan önergeler de görüşülmüştür. Kongre Başkanı, Birinci Milli Tıp Kongresi'ni himayelerine alan Gazi Paşa'ya hürmetin ve övgünün sunulmasına dair bir önergenin olduğunu belirtmiş ve önergeyi okutmuştur. Birinci Milli Tıp Kongresi Başkanlığı'na yüz imza ile sunulmuş olan önergede, Kongre'yi teşvik ve himaye eden; "Müncimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine derhal arz-ı şükran ve tazimat edilmesi" ifadeleri yer almıştır. Önergenin alkışlarla karşılandığı anlaşılmaktadır. Kongre Başkanı, bir heyetle bu görevin ifa edilmesi gerektiğini belirtmiş ve böylece birinci oturum sonlandırılmıştır (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 526).

Kongrenin ikinci oturumu saat 14.30'da toplanmış, bildiriler sunulmaya başlanmıştır. Saat 15.30'da Gazi Paşa'nın gelişi nedeniyle Kongre'ye ara verilmiş ve katılımcı bütün tabipler eski Millet Meclisi binası önünde Gazi Paşa'yı karşılamışlardır. Alkışlarla karşılanan Gazi Paşa, otomobilden inerek tabiplere ve orada bulunan vatandaşlara iltifatta bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Cumhurbaşkanlığı locasından Kongre tartışmalarını belirli bir süre izlemiştir. Kongre'nin üçüncü gününde ise TBMM binasında Kongre üyelerini kabul etmiştir. Kongre nedeniyle eski Millet Meclisi binasında özel bir sergi açılmış ve koridorlar aydınlatılmıştır. Gülhane Seririyat Röntgen Muallimi Şükrü

Bey tarafından röntgen resimleri, büyük salonda Hıfzıssıhha Müzesi Müdürü Hikmet Bey tarafından verem, frengi vs. hastalıkların resimleri gösterilmiştir. Kütüphane dairesinde Gülhane Seririyatı Teşrih-i Marazi Muallimi Lütfi Bey'in hazırlamış olduğu çalışmalar sunulmuştur. Yanındaki odalarda ise Kongre'ye kadar yayımlanmış olan tıp eserleri ve bakteriyoloji serumları gösterilmiştir (*Ayın Tarihi*, Cilt: 6, Sayı: 18, 1341, s. 526; Arıkan, 2005, s. 20).

Birinci Milli Tıp Kongresi'nde, bir sonraki kongrenin ne zaman toplanacağı konusunun da tartışıldığı anlaşılmaktadır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Bey her yıl toplanmanın zorluğuna işaret ederek, bir sonraki kongrenin 1927 yılında toplanmasını önermiştir. İkinci Milli Tıp Kongresi'nin Türkiye Tıp Encümeni tarafından Ankara'da yapılması ve "tüberküloz (tbc) ve trahoma" konularının görüşülmesi kararlaştırılmıştır (Arıkan, 2005, s. 20). Bu durum, bir sonraki Kongre programının belirlenmesinde ve yapılacak hazırlıklarda kolaylık sağlamıştır. Sunulacak bildirilerin ve yeni kongre tarihine kadar ortaya çıkacak tıbbi gelişmelerin derlenmesine ve derlenen bilgilerin, tecrübelerin tıp bilimi mensupları ile paylaşılmasına katkı sağlamıştır.

Birinci Milli Tıp Kongresi, sağlık alanındaki gelişmeleri doğrudan etkilemiştir. Kongreden hemen sonra, 1 Kasım 1925'te TBMM'de bir konuşma yapan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, vatandaşların sıhhatlerini korumak için yapılan mücadelede önemli sonuçlar elde edildiğini vurgulamıştır. Sıhhiye teşkilatının ülkenin ihtiyaçlarına uygun olarak gayret gösterdiğini belirten Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyet Hükümetinin başlı başına bir esas olarak sıhhat mücadelesini başarılı bir şekilde takip ettiğini, araçlarını ve gereçlerini gittikçe artırarak genişlediğini ve bunun devam ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 19. Cilt, 1 Teşrinisani 1341 (1 Kasım 1925), s. 9). Diğer taraftan sağlıkla ilgili gelişmeler Meclis'te görüşülmeye devam etmiştir. Bu kapsamda yabancı ülkelerde okuyan tabiplerin de mecburi hizmetle yükümlü olması konusu, 14 Kasım 1925'te TBMM'de görüşülmüş, ittifakla kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 19. Cilt, 14 Teşrinisani 1341 (14 Kasım 1925), s. 135-136). Kongrenin hemen sonrasında alınmış olan bu karar, yeterli sayıda hekimi olmayan bir ülkede halkın hekime ulaşımını doğrudan etkilemiştir.

Birinci Milli Tıp Kongresi sonrasında sağlık alanında yaşanan temel gelişmelere özet bir şekilde değinmek, ulaşılan noktayı yorumlamak adına yararlı olacaktır. Toplumda yaygın olarak görülmekte olan sıtma, frengi, verem, trahom ve diğer hastalıklarla mücadele amacıyla, gerekli yasal çalışmalar tamamlanmış, teşkilatlar kurulmuştur. Sağlık insan gücünün kuvvetlendirilmesi amacıyla "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun" gibi temel kanuni düzenlemeler yapılmış, hekimler ve diğer sağlık personelinin yetiştirilmesi

amacıyla ülkenin farklı illerinde okullar açılmıştır. Hekim, sağlık memuru, ebe ve hemşire sayısı her yıl düzenli olarak artırılmıştır. 1923 yılında ülkede 554 hekim, 560 sağlık memuru, 136 ebe görev yapmakta iken, 1935 yılında hekim sayısı 1625'e, sağlık memuru sayısı 1365'e, ebe sayısı ise 400'e yükseltilmiştir. 1930 yılında çıkarılmış olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile koruyucu sağlık hizmetleri devletin görevleri arasında sayılmıştır (Öztürk, 1999, s. 38; Ersevinç, 2021, s. 1411). Yataklı tedavi hizmetlerinde de çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. 1923 yılında 86, 1925 yılında 167 olan yataklı tedavi kurumu sayısı, 1930 yılında 182'ye, 1940 yılında ise 198'e yükseltilmiştir. 1925'te 10 bin kişiye düşen yatak sayısı 7 iken, 1940 yılında bu sayı 8'e çıkmıştır. 1925 yılında 26.744 hasta yatarak tedavi almışken, 1930 yılında 58.309 hasta, 1940 yılında ise 176.833 hasta yatarak tedavi görmüştür (Sağlık Bakanlığı THGM, 2004, s. 35, 37). Birinci Milli Tıp Kongresi'nden sonra hastalıklarla mücadele ve sağlık teşkilatının yaygınlaştırılarak güçlendirilmesi konusunda kanuni düzenlemeler başta olmak üzere yeni kurumların topluma kazandırılması, önemli gelişmeler arasında yer almıştır.

SONUÇ

Cumhuriyet sonrasında toplanmış olan ilk meslek kongresi olarak Birinci Milli Tıp Kongresi, Türk tıp tarihi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. 1-3 Eylül 1925 tarihlerinde Ankara'da TBMM binasında toplanmış olan Birinci Milli Tıp Kongresi, Cumhurbaşkanı başta olmak üzere hükümet üyeleri tarafından kuvvetli bir şekilde desteklenmiştir. Kongreye katılarak konuşma yapan üst düzey yöneticiler yanında Kongrenin toplanmış olduğu yer, bu desteğin en açık delili olmuştur. Sağlık, tarihin en eski zamanlarından itibaren toplumların yakından ilgilendikleri bir konu olmuştur. Sağlıklı bireylerin sağlıklı bir toplum oluşturacağı ilkesinden hareketle, sağlık alanındaki gelişmelerin insanlığın hizmetine sunulması bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yürütülmüş olan Milli Mücadele, dünya milletlerini ve Anadolu insanını doğrudan etkilemiştir. Savaşlarla ve yoklukla mücadele eden milletler, aynı zamanda salgın hastalıklarla uğraşmışlardır. Osmanlı Devleti'nin son yılları ve yeni Türk devletinin ilk yılları salgın hastalıklarla mücadele yılları olmuştur. Sağlık teşkilatının ve sağlık insan gücünün yeterli olmaması, salgın hastalıklarla mücadeleyi doğrudan etkilemiş olmakla birlikte, alınan tedbirler, iyi niyetli ve gayretli çalışmalar salgın hastalıkların daha geniş alanlara yayılmasını engellemiştir.

Salgın hastalıkların bölgesel veya ulasal düzeyde etkili olduğu bir dönemde toplanan Birinci Milli Tıp Kongresi'ndeki konular, Anadolu insanının

en sık karşılaştığı sağlık sorunları olmuştur. Bu kapsamda; Çocuk ölümleri, sıtma ve cerrahi verem gibi temel konuların Kongrede öncelikli olarak değerlendirilmesi, tıp bilimi mensuplarının bu konulara odaklanmasını sağlamıştır. Kongrede bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere diğer hastalıklara karşı bireysel ve toplumsal tedbirler, belirlenecek politikalar istişare edilmiş, sağlık sorunları ile yakından ilgilenen bilim adamlarının paylaştıkları bilgiler ve aktarılan tecrübeler toplantıya katılanların tıbbi gelişimine katkı sağlamıştır. Yoğun katılımcı sayısına ve katılımcıların ilmi birikimlerine bakıldığında Birinci Milli Tıp Kongresi, amacına uygun bir toplantı olmuştur. Genç hekimlerle birlikte tecrübeli hekimlerin de toplantıya katılmış olması, Anadolu'da tıp bilgi birikimini doğrudan etkilemiştir. Kongre vesilesiyle gerçekleşmiş olan bu birliktelik diğer meslek mensupları için örnek, yapılacak ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar için ise bir temel oluşturmuştur.

Birinci Milli Tıp Kongresi açılış oturumunda yapılan konuşmalarda hekimlik mesleğinin önemine vurgu yapılmıştır. Hekimlerin sadece insan sağlığı ile değil, aynı zamanda toplumsal konularla ilgilenmesi gerektiği belirtilmiştir. Hekimlerin topluma rehber olmaları gerektiği vurgulanmış, medeniyet yolculuğunda görevli oldukları hatırlatılmıştır. Hekimlerin Türk köylüsü ile ilgilenmesi, sıhhi ve içtimai gelişmelerden köylülerin haberdar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Birinci Milli Tıp Kongresi'nde hekimlere sağlıkla ilgili asli görevleri yanında toplumsal görevler de verildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, hekimlik mesleğinin toplumdaki saygınlığını göstermesi bakımından önemlidir. Açılış oturumundan sonra ise bilimsel sunumlar gerçekleştirilmiştir. Kongre için belirlenen konular dışında, farklı birçok tıbbi konuda sunumlar yapılmıştır. Bireysel veya ortak sunulan bildirilerin, katılımcılar tarafından dikkatle takip edildiği anlaşılmaktadır. Kongrenin toplandığı yerde tıbbi araç ve gereçlerin sergilenmesi de önemli bir gelişme olarak belirtilebilir. Kongrede bazı planlamalar yapılmış, bu kapsamda bir sonraki kongrenin toplanacağı zaman ve konuları tespit edilmiştir. Cumhuriyet sonrasında toplanmış olan bu Kongre hem tıp mesleği mensupları için hem de diğer meslek mensupları için önemli bir kazanım olmuştur. Kongrede ele alınmış olan tıbbi konular ve sorunlar, devletin sağlık politikasını ve programlarını doğrudan etkilemiştir. Nihayet bu Kongre, meslek mensuplarına ve sağlık politikalarına katkı sağladığı gibi sonraki yıllarda toplanacak olan tıp kongrelerinin uygulamalarına da rehberlik oluşturmuştur. Kongre sonrasında sağlık alanında yaşanan yasal ve fiili gelişmeler de sağlık hizmetinin sosyalleştirilmesine zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.10-176.218.11, 2.

BCA, 030.10-176.218.11, 9.

BCA, 030.10-176.218.11, 21.

BCA, 030.10-176.218.11, 39.

BCA, 030.10-176.218.11, 58.

BCA, 030.10-176.218.11, 64.

BCA, 030.10-176.218.11, 74-76.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19. Cilt, 1 Teşrinisani 1341 (1 Kasım 1925), Birinci İçtima, s. 9.

TBMM Zabıt Ceridesi, 19. Cilt, 14 Teşrinisani 1341 (14 Kasım 1925), Sekizinci İçtima, s. 135-136.

Gazeteler

Ayın Tarihi (1341). Birinci Milli Tıp Kongresi. Matbuat-ı Müdiriyet-i Umumiyesi. *Yenigün Matbaası,* 6 (18), 520-526.

İkdam, 1 Kanunuevvel 1334 (1 Aralık 1918). İstanbul'un Sıhhati.

İkdam, 26 Eylül 1335 (26 Eylül 1919). Ahval-i Sıhhiyemiz, 1-1.

İkdam, 5 Teşrinievvel 1335 (5 Ekim 1919). Şehrimizde veba, 1-1.

İkdam, 17 Teşrinievvel 1335 (17 Ekim 1919). Sıhhatimiz, Hayatımız Hakkında Sıhhiye Müdürüyle Mülakat, 2-2.

İkdam, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919). Veba Tehlikesi mündefi' olmamıştır, 1-1.

İkdam, 3 Kanunisani 1336 (3 Ocak 1920). İstanbul Nezlesi ve Dünyadaki Tahribatı, 2-2.

İkdam, 3 Kanunisani 1336 (3 Ocak 1920). İstanbul'da Veba, 3-3.

İkdam, 13 Mart 1336 (13 Mart 1920). Vaziyet-i Sıhhiyemiz, 1-1.

İkdam, 16 Kanunisani 1338 (16 Ocak 1922). Haftalık Vukuat-ı Sıhhiye, 5-5.

Sabah, 14 Nisan 1335 (1919). Ahval-i Sıhhiyemiz, 1-1.

Sabah, 21 Temmuz 1335 (1919). Kolera Hakkında, 3-3.

Sabah, 28 Temmuz 1335 (1919). Şehrimizin Ahval-i Sıhhiyesi, 2-2.

Sabah, 26 Ağustos 1919. Ahval-i Sıhhiyemiz Ne Merkezde?, 2-2.

Sabah, 27 Ağustos 1919. Ahval-i Umumiye-i Sıhhiyemiz, 2-2.

Makaleler

Ağırbaş, İ. & Akbulut, Y. & Önder, Ö. R. (2011). Atatürk Dönemi Sağlık Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 48, 733-748.

Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam önderliğinde Cumhuriyet dönemi sağlık hizmetlerini modernleştirme çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1), 219-231.

Arıkan, A. (2005). *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

As, E. (2015). Birinci Dünya Savaşı'nın sıhhiye dairesi reisi ve Ordu sıhhiye müfettiş-i umumisi Süleyman Numan Paşa (1868-1925)'nın hayatı ve askeri faaliyetleri. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 6 (21), 105-120.

Aydın, E. (2002). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında sağlık hizmetleri. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 31/3, 183-192.

Demir, F. (2012). *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. 5. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.

Ersevinç, M. (2021). Cumhuriyet dönemi'nde (1912-38 Yılları Arasında) sağlık politikasının geliştirilmesi ve sağlık hizmetlerinde sosyalleşme. *9. Uluslararası Atatürk Kongresi*, 1403-1424.

Karabulut, U. (2007). Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık hizmetlerine toplu bir bakış: Dr. Refik Saydam'ın sağlık bakanlığı ve hizmetleri (1925- 1937). *ÇTTAD*, VI/15, 151-160.

Kili, S. & Gözübüyük, A. Ş. (2006). *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifak'tan Günümüze).* Türkiye İş Bankası Yayını.

Köse, R. (2020). Cumhuriyetin ilk on yılında bulaşıcı hastalıklarla mücadele. *Sağlık Bağlamında Edebiyat, Sanat ve Tarih*, 87-110.

Mert, H. (15 Ocak 1968). İslam'ın iktisadi esasları. *İslam Medeniyeti*, 35-38.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara Heyet-i Murahhasası (1922). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1336 (1920)-23 Eylül 1337 (1921).* Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı.

Özcan, M. & Demir Küreci, H. & Tanrıverdi, Ö. (2018). Cumhuriyetin ilk on yılında türk onkoloji tarihindeki bilimsel çabalar. *Med Bull Haseki*, 56, 93-98.

Özkaya, H. (2016). Cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 20/2, 77-84.

Öztürk, M. (1999). Cumhuriyet döneminde sağlık hizmetleri. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 6/1, 37-41.

Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2004). *80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923-2003).*

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (1983). *Cumhuriyet Dönemi Yataklı Tedavi Hizmetleri 1923-1983 ve 1982 Yılı Çalışmaları*.

Tekir, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1923-1930). *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 65, 407-430.

Temel, M. (2008). *Atatürk Döneminde Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklarla Mücadele*. Nehir Yayınları.

Tosun, R. (1997). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Kuruluş Dönemi).* Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 73.

Tuğluoğlu, F. (2008). Türkiye'de sıtma mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 32 (4), 351-359.

Tuştaş, P. (2015). *Klasik Politik İktisattan Marjinalizme Ücret Düşüncesinin Dönüşümü*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EXTENDED ABSTRACT

Congresses are national or international meetings with participants from different places and titles. These meetings have been extremely important for states and societies. One of the most important facts of human history is the fact that with the change of time, the rules will also change. Scientific meetings such as congresses have created environments where information is shared and discussed and important results are achieved. Similarly, the First National Medical Congress, as the first professional congress convened after the foundation of the Republic, has had an extremely important place in the history of Turkish medicine. The First National Medicine Congress, which was held in Ankara on 1-3 September 1925, was strongly supported by the members of the government, especially by the President. Besides the senior executives who attended the congress and gave speeches, the place where the Congress convened might be an indication of this support. The subject of health has been an area that societies have been closely interested in since the earliest times of history. Based on the principle that healthy individuals will create a healthy society, it has emerged as a necessity to present the developments in the field of health to the service of humanity. The First World War and the National Fight for Freedom in its aftermath directly affected the nations of the world and the people of Anatolia. Those who struggle with wars and poverty have also been vulnerable to epidemics. In this context, we can say that the First National Medicine Congress, which was convened to evaluate the developments in the field of health in a scientific meeting, directly shaped the health policies of the Republic of Turkey.

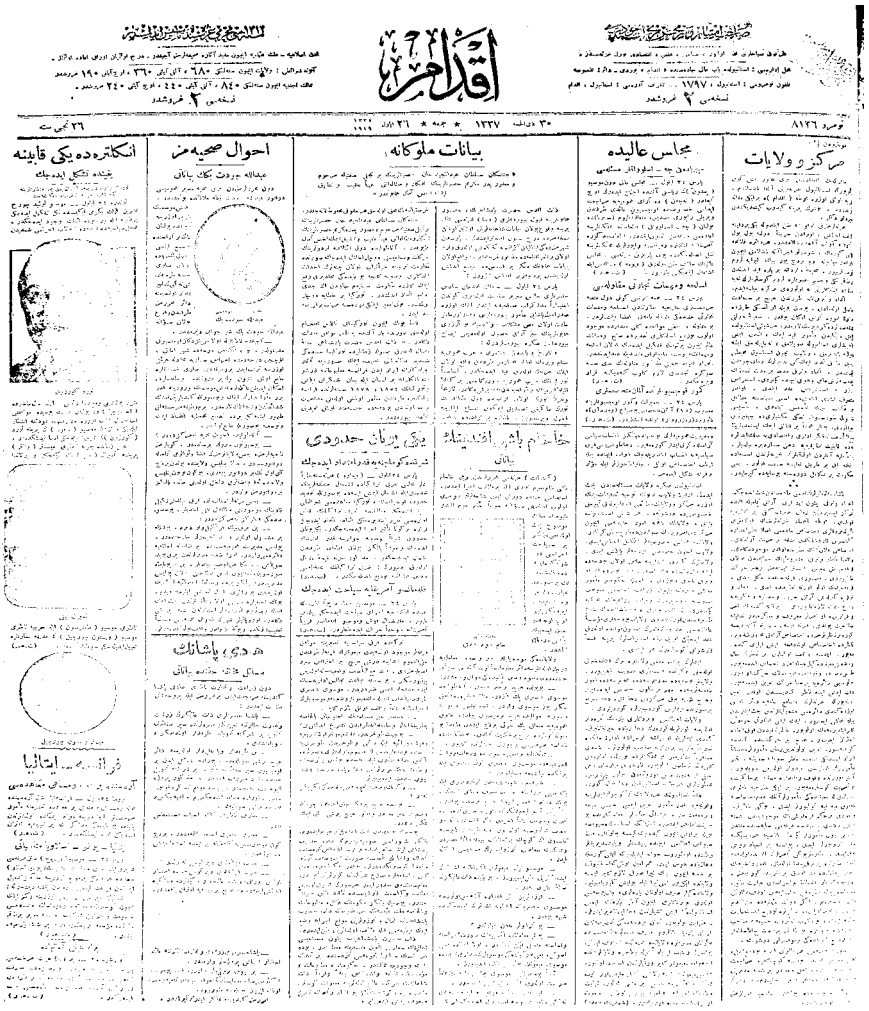
The issues negotiated in the First National Medical Congress were among the most common health problems faced by the Anatolian people. The fact that basic issues such as child mortality, malaria and surgical tuberculosis were prioritized in the Congress ensured that the members of medical science focused on these issues. Individual and social measures against other diseases, especially contagious diseases, and relevant policies were negotiated and the information and experiences exchanged by scientists who were closely interested in health problems promoted the medical improvement of those who attended the meeting. Considering the large number of participants and the scientific knowledge of the participants, it can be said that the First National Medical Congress was a meeting accomplishing its mission. As a large number of experienced physicians attended the meeting along with young physicians, this contributed to the accumulation of medical science literature in Anatolia. This association has set an example for other professionals and formed the basis for prospective national and international scientific meetings.

In the speeches made at the Kick-off session of the First National Medical Congress, the importance of the profession of medicine was highlighted. It was stated that physicians should not only deal with human health, but also with social issues. It was emphasized that physicians should be a guide to the society, and it was reminded that they were also in charge of the journey of civilization. It was emphasized that physicians should take care of Turkish villagers and that villagers should be informed about sanitary and social developments. It is understood that in the First National Medicine Congress, physicians were given social duties in addition to their primary health-related duties. This is an indication of the prestige of the medical profession in society. After the Kick-off, scientific presentations were made. In addition to the topics determined for the congress, presentations were made on many different medical topics. It is understood that the individual or joint papers were followed carefully by the participants. In the congress, important exchanges were made on maternal and child health and the measures for the protection of maternal health during pregnancy were emphasized. The meeting was a venue where maternal and infant health was discussed in detail at a time when diseases and wars directly affected the population and relevant recommendations were gathered.

Another important development can be stated as the exhibition of medical tools and equipment at the congress meeting place. It was also beneficial for the participants of the meeting that they saw medical tools and equipment, which are indispensable in treatments, in person. Some plans were made at the congress, and within this scope, the time and subjects of the next congress were determined. We can say that this Congress, which was convened after the establishment of Republic, was an important achievement for both medical professionals and other professionals. Finally, this Congress set an example for the practices of the medical congresses to be held in the following years.

EKLER

Ek-1: *İkdam*, 26 Eylül 1919, s. 1.

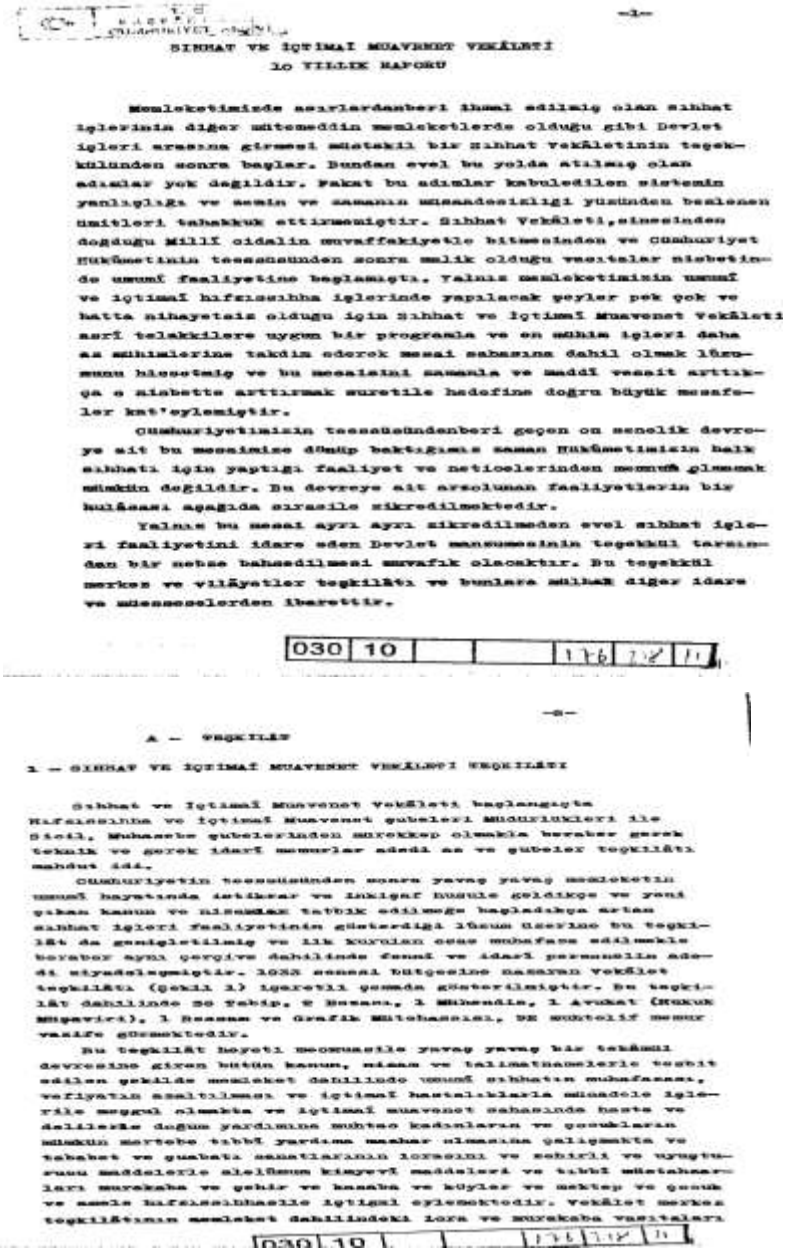
Ek-2: *Ayın Tarihi (1341)*, 6 (18), s. 520-521.

برنجی حلی طب فوتغرافی

Salgın Hastalıklarla Mücadele Sürecinde Birinci Milli Tıp Kongresi'nin Toplanması

Ek-3: *BCA*, Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No:176.218.11, 1-2.

-1-

SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKÂLETİ

10 YILLIK RAPORU

Memleketimizde asırlardanberi ihmal edilmiş olan sıhhat işlerinin diğer mütemeddin memleketlerde olduğu gibi Devlet işleri arasına girmesi müstakil bir Sıhhat Vekâletinin teşekkülünden sonra başlar. Bundan evel bu yolda atılmış olan adımlar yok dağıldır. Fakat bu adımlar kabuledilen sistemin yanlışlığı ve zemin ve zamanın müsaadesizliği yüzünden beslenen ümitleri tahakkuk ettirmemiştir. Sıhhat Vekâleti,esasından doğduğu Millî cidalin muvaffakiyetle bitmesinden ve Cümhuriyet Hükûmetinin teessüsünden sonra malik olduğu vasıtalar nisbetinde umumî faaliyetine başlamıştır. Yalnız memleketimizin umumî ve içtimaî hıfzıssıhha işlerinde yapılacak şeyler pek çok ve hatta nihayetsiz olduğu için Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti sarf telakkilere uygun bir programla ve en mühim işleri daha az mühimlerine takdim ederek mesai sahasına dahil olmak lâzımını hissetmiş ve bu meseleleri zamanla ve maddî vesait arttıkça o nisbette arttırmak suretile hedefine doğru büyük mesafeler kat'eylemiştir.

Cümhuriyetimizin teessüsünden beri geçen on senelik devreye ait bu mesaimize dönüp baktığımız zaman Hükûmetimizin halk sıhhatı için yaptığı faaliyet ve neticelerinden memnun olmamak mümkün değildir. Bu devreye ait arzolunan faaliyetlerin bir hulâsası aşağıda sırasile zikredilmektedir.

Yalnız bu mesai ayrı ayrı zikredilmeden evel sıhhat işleri faaliyetini idare eden Devlet mümessilinin teşekkül tarzından bir nebze bahsedilmesi muvafık olacaktır. Bu teşekkül merkez ve vilâyetler teşkilâtı ve bunlara mülhak diğer idare ve müesseselerden ibarettir.

030 | 10 | | | 176 | 12 | 11

-2-

A — TEŞKİLÂT

1 — SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKÂLETİ TEŞKİLÂTI

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti başlangıçta Hıfzıssıhha ve İçtimaî Muavenet şubeleri Müdürlükleri ile Sicil, Muhasebe şubelerinden mürekkep olmakla beraber gerek teknik ve gerek idarî memurlar adedi az ve şubeler teşkilâtı mahdut idi.

Cümhuriyetin teessüsünden sonra yavaş yavaş memleketin umumî hayatında inkılâplar husule geldikçe ve yeni çıkan kanun ve nizamlar tatbik edilmeğe başladıkça artan sıhhat işleri faaliyetinin gösterdiği lüzum üzerine bu teşkilât da genişletilmiş ve lik kurulan esas muhafaza edilmekle beraber aynı çerçive dahilinde fennî ve idarî personelin adedi ziyadeleşmiştir. 1933 senesi bütçesine nazaran Vekâlet teşkilâtı (Şekil 1) işaretli şemada gösterilmiştir. Bu teşkilât dahilinde 50 Tabip, 2 Başmüfettiş, 3 Müfettiş, 1 Avukat (Otokuk Müşaviri), 1 Başmüfettiş ve Grafik Mütehassısı, 92 muhtelif memur vazife görmektedir.

Bu teşkilât heyeti mecmuasile yavaş yavaş bir tekâmül devresine giren bütün kanun, nizam ve talimatnamelerle tesbit edilen şekilde memleket dahilinde umumî sıhhatin muhafazası, vaziyetin asaletinin ve içtimaî hastalıklarla mücadele işlerile meşgul olmakla ve içtimaî muavenet sahasında hasta ve dâlilerâ doğum yardımına muhtaç kadınların ve çocukların mümkün mertebe tıbbî yardıma mazhar olmasına çalışmakta ve tabiatın ve gumbata sanatlarının icrasını ve sebirli ve uyuşturucu maddelerle alelûmum kimyevî maddeleri ve tıbbî müstahzarları murakaba ve gehir ve hamaba ve büyler ve mektep ve çocuk ve memleket hıfzıssıhhasile içtimaî eylemektedir. Vekâlet merkez teşkilâtının memleket dahilindeki icra ve murakaba vasıtaları

030 | 10 | | | 176 | 12 | 11